

Mit tartalmaz a hagyaték?

Több tízezer levelet, mindenekelőtt a Jászihoz írottakat, de a húszas évek második felétől választleveleinek másolatát is; 1919 januárjától 1955 végéig vezetett naplóját (39 nagyméretű füzet, nyolc és félezer kéziratos oldal); előadásszövegeket, cikkvázlatokat, tervezett önéletrajzának néhány fejezetét és vázlatát, az ugyancsak befejezetlen Károlyi Mihály-életrajztervezet, második feleségének több száz oldalas visszaemlékezését és fényképgyűjteményt.

A pusztai felsorolásból is kitűnik, hogy a XX. századi történetírás becses forrással gazdagodott.

A hatalmas levelezés és a napló kölcsönösen kiegészítik egymást. A napló bizonyos részletkérdésekről többet mond el, mint a levelek. A politikai-történelmi információk mellett képet nyújt Jászi fel fogásáról, tudományos és politikai tájékozottságának imponáló gazdagságáról. A naplófüzetek nemcsak az épp akkor időszerű kérdéseket rögzítik, hanem sok bennük az utalás az 1919 előtti eseményekre és személyekre. Egyébként a napló mindvégig tele van az egyes személyek rövid portréjával. A körkép rendkívül széles, nincs a századelő nemzedékének egyetlen politikus, művész vagy tudós egyénisége, aki valamilyen formában ne szerepelne, s később az új generáció, a fiatalok is helyet kapnak.

A levelezés és a naplófüzetek fő kérdése a két világháború közötti magyarországi politikai viszonyok és a baloldal helyzete, az októberista emigráció szervezése, fájdalmas személyi és csoportellentétei. A hagyaték alapján kétségtelen, hogy Jászi Oszkár oberlini visszavonultságában is központi alakja maradt a magyarországi polgári radikális csoportnak, valamint az októberista emigrációnak. Tanácsát, véleményét, szellemi és anyagi segítségét sokkal többen igényelték, mint ahogy ezt eddig feltételezték.

A kutatási beszámoló kiemeli a Jászi-Károlyi-levelezés különös jelentőségét. Kétségtelen, hogy a hagyatékban ez a — talán legértékesebb — része nemcsak Jászi Oszkár és Károlyi Mihály személyiségének megítélését, a kettejük között feszülő elvi ellentétek megvilágítását elősegítő közvetlen dokumentum. Ezekből a levelekből tapintható ki leginkább, hogyan szorult háttérbe, belső emigrációba a harmincas évektől a polgári radikálisok maradéka, s hogyan vált a baloldali szervezkedés központi áramlatává a kommunista mozgalom.

Jászi mindvégig vállalta polgári de-

mokratikus eszményeit, és változatlanul kitartott az októberi program és a dunai népek testvériségének gondolata mellett. Szembefordult a fasizmussal és a második világháborúval, de tisztázatlan maradt a kommunista mozgalomhoz való viszonya, bár 1942-ben leszögezte, hogy Károlyi és a kommunisták nélkül nem lehet mozgalmat csinálni, sőt tudta, hogy a háború utáni magyar demokráciát is csak velük, „az új emberekkel” lehet megteremteni. Szerteágazó tudományos és politikai tevékenysége, nézeteinek máig terjedő hatékonysága mindenképpen sürgeti az értő és elemző tanulmányozást. A kutatási beszámolóból is ez derül ki.

MIT ÉR AZ EMBER, HA TANÍTÓ? (Le Nouvel Observateur, 1974. 478.)

Franciaországban négy tanító közül három: nő. S a francia tanítók helyzetével foglalkozó három frissen megjelent könyv — egy ankét, egy napló és egy portrészorozat — mindegyikét nő írta. Világjelenség, hogy a tanítás (első- és középfokon!) női munka, vagyis nehéz, felelősségteljes, rosszul fizetett és társadalmilag kevéssé megbecsült. 1972-ben a francia tanítóképzők felvételi vizsgáján 3347 helyre mégis 51 264 jelentkező akadt, vagyis a jelöltek száma 6,5%-a jutott be! Ez a szigorú selekció azt látszik bizonyítani, hogy a minőségi igény a legkevésbé sem csökkent, a felkészültség, a képességek döntő kritériumok maradtak — s ebben egyetértenek a legkülönbözőbb pedagógiai irányzatokat követő szaktekintélyek —, a gyermek sorsa 2—8 éves kora között dől el. Ki vállalja hát ezt a fontos és kemény munkát, és miért? Hogy mi nem szerepel az okok között, könnyebben kideríthető: „Havi fizetésem 1450 frank... kevesebb, mint a legrosszabbul fizetett Renault-munkásé” — mondja az ankét egyik megkérdezettje. Tekintély? Az az idő, amikor a többségben falun vagy kisvárosban élő franciák annyit tudtak a világról, amennyit a tanítójuk közvetíteni tudott — végérvényesen a múlté. A mai tanító, illetve tanítónő vagy a városi iskolák túlszűfolt osztályaival küszködik, vagy elméptelesedő falvakon 3—8 tanulót próbál korszerű ismeretekkel ellátni — korszerűtlen eszközökkel, anakronisztikus körülmények közepette.

Tanítani hivatás volt mindaddig, amíg választás tárgya lehetett. Amióta viszont mintegy kiválasztja a maga számára azo-

kat, akik bizonyos helyzetekben nem rendelkeznek előnyösebb döntés lehetőségével, a megrekedés, a pályatévésztés, az életkudarcs státusává lett. A diáklány, akinek a férje katonai szolgálatát teljesíti, s nem jut más kenyérkereset-hez, a frissen végzett szociológus, aki szakmájában nem tud elhelyezkedni, a gyengén fizetett középkáder felesége, aki arra kényszerül, hogy kiegészítse a család jövedelmét — tanítónői állást vállal. Ha eredeti motivációitól függetlenül munka közben felébred benne a hivatástudat, minél képzetesebb, minél korszerűbb elképzelése van a gyermekekkel való foglalkozásról, annál nehezebben illeszkedik be a fennálló tanügyi struktúrába.

„Amivel szembekerülök, az a keret, a kaszárnya típusú iskola. Nem akarom megjátszani az idomítót” — mondja Charles T., aki Párizs egyik északi peremkerületében tanít. „Szünetben az udvaron... egyike vagyok azon keveseknek, akikhez odamennék játszani. De amint az osztályba érünk, minden megváltozik... Osztályom a harmadik emeleten van. Kötelesek vagyunk felsorakoztatni a gyerekeket, úgy kell bekísérni őket az osztályba... Minduntalan beleütközöm abba a képbe, amelyet a srácok a tanítóról kialakítottak magukban, s amelyet valójában maga az intézmény sulykolt beléjük. Provokálnak a nyílt összeütközésig, addig a pillanatig, amikor az ember összeroppan...”

A három könyv — amelyet a folyóirat egyazon jelenség köré csoportosított dokumentumként idéz — nemzedékről nemzedékre követi azt, amit a tanítóság válságának nevezhetnénk. A családott, megkeseredett többséget a fiatal tanerők teszik. Az idősebbek, akik még a háború előtt szereztek képesítésüket, amikor ez a hivatás a szegénysorsú jó tanulóknak (főként a lányoknak!) valóságos társadalmi felemelkedést, karriert jelentett, nemcsak azért derűsek, elégedettek önmagukkal s hivatásukkal, mert hivatásként fogják fel. Ők azok, akik számára a tekintélyelvre alapozott, hierarchikus — vagyis a társadalom képére — strukturált iskola az oktatás egyetlen elképzelhető, sőt, a lehető legcélszerűbb formája. Az *Ètre institutrice* szerzője, Jeanette Roussel — maga is tanítónő — nem osztozik idősebb kartársnőinek Voltaire Pangloss mesterére emlékeztető jó közérzetében, de visszautasítja a szélsőséges fiatalok nonkonformizmusát is, ezt az újfajta konformizmust, amely az iskolát teszi felelőssé a társadalmi ba-

jokért, holott ami okozatnak látszik, valójában ok.

Annak a lozère-i fiatal tanítónőnek — akit többek között megszólaltatnak — talán mindegy, hogy a falu népe előtt azért nincs tekintélye, mert maga gyűjti a rőzst, hogy legyen mivel fűtenie egy olyan szobát, amelynek a közepén tócsába gyűl a víz, s az állandó nedvességtől penészes a matrac — vagy azért kell ilyen körülmények között élnie (s tanítania: szám-tant, nyelvtant, földrajzot, éneket, rajzot, tornát...), mert a tizenhat éves korig kötelező franciaországi oktatásnak éppen a széles rétegeket érintő, elemi fokozata a legelhanyagoltabb. Aki viszont a francia nemzeti napzamosainak helyzetét a társadalom távlatában veszi szemügyre, az világosan látja, hogy a tanító életének anyagi feltételei, társadalmi értékelése, szakmai becsülete összefügg azzal, amit az iskola a mai gyermekeknek — a holnap felnőtteknek — életreszólóan nyújt. Hogy ez sok vagy kevés, jó vagy rossz — a jelen gondja. De előzménye azoknak a következményeknek, amelyeket a jövő fog majd számba venni.

KÖRNYEZETVÉDELEM ÉS JÓZAN ERTELEM (Valóság, 1973. 12.)

A környezetvédelem kérdéseit tárgyaló gazdag (talán túlságosan is gazdag) irodalomban sajátos álláspontot képvisel George Clause tanulmánya. A tekintélyes szaktudós (a New York-i Columbia Egyetem magyar származású mikrobiológia tanára) azt az első hallásra megdöbbentően ható álláspontot vallja, hogy bár bizonyos környezetvédők látszatra az „egész Földért” lelkesednek, valójában „a legcsekélyebb rokonszenvet sem mutatják az emberiség szükségletei iránt. Ellenkezőleg, a környezetvédelmi mozgalom legtöbb vezére elitista, izolacionista vagy egyszerű mizantrop” — aki számára „egy szűzi tisztaságában megőrzött vad vidék, vagy egy »veszélyeztetett« állatfaj megvédése előbbre való széles néprétegek érdekeinél”, mert „nem érdekli őket az emberiség sorsa”. Súlyos etikai tartalmakat involváló véleményének alátámasztása során George Clause főként a DDT negatív hatásával kapcsolatos túlzó véleményeket bírálja. Rachel Carson 1962-ben megjelent és óriási visszhangot kiváltott könyvének, a *Néma Tavasz*nak állításait cáfolva mutatja ki, hogy a vegyszerek, közöttük a DDT is — a toxikológia egyik alapvető tétele szerint — csak egy bizonyos küszöbérték fölötti kon-